

Tegnap és ma

1982 áprilisában egy átlagos napon történt. Nem volt újévi ünnepség, a negyedik hónapban sem jártunk, mely Buddha születésének és halálának a hónapja, amit ezért böjtöléssel és ünnepléssel töltöttek el. Mégis több zarándokot láttam a Barkoron, mint a régi időkben ezen ünnepek alkalmával. Körüljárták a szent templomot, földre borulva imádkoztak, miközben testhosszról testhosszra, sőt testszélességről testszélességre haladtak előre, és a legtöbb zarándok „om mani padme hum” imát mormolva forgatta imamalmát. Vajtömbök helyett, amit az isteneknek áldoznak, néha olajjal telt palackot vittek magukkal és hozzá a régi szép camkust, a kis bőrzacsót, amelyben a pörkölt árpalisztet, a „campát” tartották. Ismét láttam minden oltárnál a kis campahalmokat, amelyeket többnyire egy öreg szerzetes vitt el magával, az, aki olajat öntött a vajlámpásokba. Olyan sokat áldoztak, hogy a lámpák túlcordultak, és az újabb campahalmoknak nem volt már hely. Ez a fölösleg volt a templomőrzők és azon szerzetesek ételme, akik ma múzeumórként teljesítenek szolgálatot. A férfiak az áldozat kisebb részét kapták meg jutalékként, a nagyobb részt bádoggannákba töltötték, és a templomi igazgatóságra vitték. Papírpénzt is láttam az oltárokon, igaz, csak kínait.

Európaiakból és amerikaiakból álló turistacsoportunknak úgynevezett turistapénze volt, amivel gyakorlatilag csak a turisták számára berendezett áruházakban tudtunk vásárolni. Ez biztosan a kormány egy olyan intézkedésének köszönhető, amely révén ellenőrizni akarja a devizát. Mindenütt csak ezt a kínai papírpénzt lehet látni; gyakran gondoltam a szép, nyolc

szerencsés jelet ábrázoló tibeti ezüstérmékre, melyek az én időmben voltak forgalomban Lhászában. A bazarban néha emléktárgyként kínálták, és egyszer egy öreg tibeti asszony, aki korábról ismert engem, titokban a zsebembe csúsztatott egy ilyen ritkaságnak számító trunkát.

Amióta csökkent az adó, a piacon újra lehet vajtömböket látni, sőt valamivel frissebbeket, mint korábban, mert a szállítás ma már nem vesz olyan hosszú időt igénybe. Volt kínai tea, de édes teát, amit Lhászában oly szívesen ittak és a gyakran emlegetett vajjas teát sehol nem láttam. A vendégházban kizárólag közepes minőségű kínai ételt kaptunk. Egyszer sem tudtam fenséges tibeti momot vagy sa-baglét, azaz erősen fűszerezett, hússal töltött tésztát enni. A vacsorát, amit a vendégházban alkalmazott tibeti asszonyok szolgáltak fel, pontban fél hétkor kellett elfogyasztani. Ha az ember későn érkezett, vagy szeretett volna utána még valamit, azt a választ kapta, hogy a szakács már hétkor elment. Micsoda különbség a korábbi időkhöz képest! A szakács és a szolgálak szerették urukat, és örömmel keltek volna föl éjfélkor is, hogy valamit készítsenek. Szolgámra, Nyimára gondolok, aki Lhászában sok évig gondoskodott rólam, és nagyon ragaszkodott hozzám. Rendszeresen előfordult, hogy késő éjszaka vendéglátóm háza előtt várt rám, pedig határozottan elküldtem aludni. Attól félt, hogy valaki megtámadhat hazafelé, ezért karddal felfegyverkezve készen állt, hogy kockára tegye életét. Ennek semmi köze nem volt a rabszolgasághoz, mint ahogy azt a kínaiak gyakran állították, sőt épp az ellenkezője volt.

A tibetiek kis házaikban természetesen még ma is régi ételeiket főzik árpalisztel, levegőn szárított jakhússal, és fenséges momot is készítenek. Hasonló a helyzet a ruházattal. Már

Szecsuanban is megfigyelhettem, hogy a zöld és a kék „hangyák” között csak a sán törzs néhány tagját lehetett csodálatos népviseletben látni. A burmai határ kisebbségei bátortalanok és félénkek voltak, de akik látták, le akarták fényképezni őket, mert ritka és üdítő látványt nyújtottak.

Tibetben még nem jutottak el idáig az emberek. Nem hordják szívesen népviseletüket, mivel évekig megtiltották nekik, hogy eltérjenek az egységes kínai megjelenéstől. Nem hordanak színes, hímzett ruhát, sem ékszert, egységes külsőt kell ölteniük, semmi különbség nincs nemes, polgár vagy szerzetes között. Szerintem újra bátorítani kellene a tibetieket, hogy hordják régi, tarka ruháikat, mielőtt még túl késő lenne, és a következő nemzedék mindezt már csak a múzeumban láthatná.

Bazárbeli sétáim során a tibeti kereskedőknél legnagyobb öröömre rábukkantam a régi kínai abakuszra, arra az egyszerű fagolyós számológépre, ami Lhászában az elmúlt időben oly gyakran neveltségessé tett. Néhány tibeti kérésére igyekeztem megmutatni a számolást, szorzást, összeadást. Miközben én még mindig számoltam, az abakusz már rég „kiköpte” az eredményt. Teljesen úgy működik, mint egy modern számológép. Az ember megad egy számot, aztán egy másikat, és az eredmény máris megjelenik. Megfigyelhető még egy különbség a számolásnál. Fizetéskor a kínaiak és a tibetiek velünk ellentétben először a nagy pénzt adják vissza, és csak utána az aprót. Szeretnék arról a teljesen más időfogalomról is írni, amelyet az ázsiaiakkal való együttélés hosszú évei alatt megfigyeltem, és később én magam is egészen átvettem. Mai, gyorsuló világunkban az emberek lelki békéről, nyugalomról és harmóniáról álmodnak, amit misztika és meditáció révén remélnék elérni. Azt hiszem, csak álmodhatunk

róla, de sosem érhetjük el ezt az állapotot. Olyan hagyomány ez, amit nem vehetünk át egyszerűen ettől a másik kultúrától, olyan forrás, amelyet nekünk, nyugati embereknek magunknak kell megtalálni. Ázsiainak kell lenni, és abban a környezetben kell felnőni ahhoz, hogy az ember igazán átélje a jóga lényegét, ami nálunk gimnasztikai gyakorlattá silányult, szellemi eredmény nélkül.

Akad néhány érdekes történet, amelyeket tibetiekkel éltem át, és amelyek világosan rámutatnak eltérő időfogalmukra. Kezdhetném azzal, hogy vidéken, néhány haladó szellemű tibetit kivéve, senkinek sincs órája. Ennek ellenére semmi gondot nem okoz például egy találkozó pontos idejének megbeszélése. Ott van a csanke tangpo, az első kakasszó, utána röviddel a második, a harmadik, ezt követi a namlang, a pirkadat, majd a nymasar, a napfelkelte. Így osztják fel egészen éjfélig rövid intervallumokra a huszonnegy órát.

Lhászában az volt a feladatom, hogy a Dalai Lámát és a külügyi hivatalt értesítsem a világ híreiről, melyeket egy elemes rádióval fogtam. Egy nap, 1948–49-ben lehetett, egy számomra szenzációs hírt vittem a Dalai Lámának és minisztereinek: egy sugárhajtású repülőgép hat és fél óra alatt szelte át az Atlanti-óceánt. Lelkesedve meséltem nekik, majd várakozásteljesen néztem körbe, de csak megdöbben hallgatást tapasztaltam, míg végre az egyik miniszter megkérdezte: – Minek?

Nem tudtam rá válaszolni.

Hasonló dolog történt, amikor feleségemmel egy tibeti láma barátunkat láttuk vendégül. Tél volt, este tíz óra felé járhatott, amikor a tibeti hirtelen felállt, és a pályaudvarra akart menni.

– Mikor indul a vonatod? – kérdeztük tőle.

- Nem tudom – felelte.
- Mindjárt utánanézek – mondtam.
- Nem szükséges – válaszolta. – Kimegyek a pályaudvarra, majd csak jön egy vonat.

A tibetiek hasonló higgadtsággal szemlélik országukban a változásokat. Amikor Hu Jao-pang Tibetbe látogatott, és egy hónapig az országban tartózkodott, tényleg javultak egy kissé a viszonyok, mert a közigazgatásban néhány kínait hazai hivatalnokokra cseréltek, a tibetiek ekkor várakozó álláspontra helyezkedtek. Ma már tudják, hogy a kínaiak a visszahívott hivatalnokok helyett viszont több katonát küldtek az országba, így a számuk változatlan maradt. Lhászában így mondják: „a kék kínaiak elmennek, jönnek helyettük a sárgák”, vagyis katonák civilek helyett. De mégis, a nomádoknak ma nincs letelepedési parancsuk, hanem mint a korábbi időkben, szabadon mozoghatnak. Az adócsökkentés következtében azonnal kialakult egyfajta szabad piac. Mi történt? Először csak óvatosan, kis mennyiségekben állatgyomrokba vagy hólyagokba varrták a vajtömböket, és a bazárban eladásra kínálták. Ezüstcsík a horizonton, vagy ahogy a tibetiek nevezik csak, dzsüma? Nem igazi szabadság, hiszen Peking továbbra is szigorúan ellenőrzi az országot.

A legtöbb kínai katona és hivatalnok nem olyan intelligens és előrelátó, mint Hu Jao-pang. A szegénység és a pi-szok között nem ismerik fel a tibeti nép értékeit, és nem érzik jól magukat ebben az országban. A kormányzás úgy oldotta meg a problémát, hogy megemelte béreiket, és engedélyezte, hogy repülővel hazautazhassanak szabadságra. Csak így volt lehetséges, hogy kínai hivatalnokokat és katonákat legalább rövid időre számukra „nem szocialista” környezetbe küldjenek. Önként senki sem akarta vállalni ezt a

rideg országot homokviharaival és a jéghideg téli éjszakákkal. Mennyivel szebb otthon, a trópusi meleg éghajlatú erdős Szecsuan tartományban, az autós, mozis civilizációban. De az egyszerű kínaiak ellenszenvének is volt előnye. Mindenütt, amerre jártam, és ahol katonai táborokban, barakokban kérdezősködtem, a civil feladatokat, mint a vezetést, vagy a konyhai szolgálatot tibeti polgári alkalmazottak végezték. Itt is van reménysugár.

Bhután példája mellett, mint már egy korábbi fejezetben említettem, él bennem egy elképzelés egy olyan kínai közösségről, amelyet mi európai közösségként megvalósítottunk. Miért ne lenne lehetséges, hogy ez a hatalmas kínai birodalom békében éljen kisebbségeivel? A kínai zászló öt csillagával, amelyek közül egyik Tibetet jelképezi, tulajdonképpen már erre utal. A feltételek egyáltalán nem tűnnek olyan rossznak, mivel a kínaiak rátermettségéhez kétség nem férhet, teljesítményüknek köszönhetően a világ minden részén elismerést arattak. Ha meghagynák Tibet és a többi kisebbség nyelvét, kultúráját, hagyományait és szokásait, könnyebben részei lehetnének ennek a hatalmas, sárga birodalomnak, amely nem kisebbségekként, hanem partnerekként kezelné őket. Tibetnek természetesen a Dalai Láma véleménye a döntő. Mindkét fél tárgyalásokat folytat, és Peking egyre több ajánlatot tesz a Dalai Láma visszatérésére. Itt a lehetőség, hogy a kínaiaknak egy átgondolt tervezetet terjesszenek elő, melyben a lámakirály félreérthetetlenül és reálisan tisztázza feltételeit. Amikor most visszatértem Lhászából, első utam Dharamszálába vezetett, hogy a Dalai Lámát tudósít-sam tibeti benyomásaimról.

Tudósítás a Dalai Lámának

Fontosnak tartom, hogy már a könyv közepén megismertessem az olvasóval a Dalai Láma nyilatkozatát és gondolatait, amelyeket akkor közölt velem, amikor a Tibetben tett utazásom után Dharamszálában fölkerestem.

Magamban már feldolgoztam benyomásaimat, és most a háza előtt állok, hogy az immár huszonnégy éve nem látott országáról tudósítsak neki. Hívatott, beléptem, átadtam neki egy szerencsét hozó sálat és néhány videokazettát Tibetről.

„Majdnem negyven éve ismerlek – mondtam –, de valahányszor találkozunk, mindig ugyanúgy dobog a szívem, mint azon a napon, mikor először láttalak Lhászában.”

Erre ő a maga derűs módján szívből elkezdett nevetni. Bemutattam neki az unokáimat. Az idősebbik kislány, Irene, bécsi Sacher-tortát nyújtott át neki. Jeleztem a Dalai Lámának, előfordulhat, hogy az ajándékból a több, mint tízezer kilométeres úton Észak-Indiába a nagy hőségben csupán massa maradt. Erre ismét felnevetett, mert én a masszát tungpának mondtam, ami Tibetben egy nagyon kedvelt, sűrű leves. De ha az egész tungpa lenne, akkor legyen tekintettel jó szándékunkra.

A Dalai Láma megkérdezte, melyik úton érkeztem meg Tibetbe, mire én elmondtam, hogy Csengtungból repültem Lhászába.

Az odaúton első rettenetes jelként minden rossz hír szomorú igazolására a Brahmaputra-völgyben megláttuk a teljesen szétrombolt Szamjét, Tibet legrégebbi kolostorát. Még felismerhető a körfal, de egyetlen egy templom vagy a sztúpa sem áll immár.

A Dalai Láma megkérdezte, hogy a fényképezésnél akadályoztak-e bennünket, mire azt válaszoltam, hogy nem úgy van, mint az oroszoknál vagy néhány más országban.

Semmiféle tilalom nem volt. Az összes pályaudvaron, hídon és a repülőről is fényképezhattünk.

Elmeséltem neki, hogy találkoztam Dolmával, aki most idegenvezető, és óva intett attól, hogy szóba elegyedjem kínai kollégájával. Elmeséltem ösztentségének azt is, hogy egy kínai idegenvezető mindig megkérdezte, miért adunk ki olyan sok pénzt, hogy beutazzunk egy elmaradott országot.

A Dalai Lámát az érdekelte, hogyan viselkedtek velem a tibetiek, az egyszerű nép a városban és a parasztok vidéken. Elmondtam neki, hogy a Barkorban több zarándok volt, mint valaha. A legtöbb Amdo tartományból származott, de sok khampa is volt közöttük, akik éppolyan büszkék, mint voltak korábban.

Emelt fővel járnak Lhásza utcáin, és ugyanúgy tisztelik őket, mint régen. Az amdóiaknak hat napig kell nyitott teherautón utazniuk, és ezért egy vagyont fizetnek ki. Nagyon sok, az utat saját testével megtévő zarándok volt, akik csak a Cuglakang-kapu előtt körülbelül hússzor-huszonöttször borultak le a földre. Különben alig van tibeti a kínai negyedben, és ritkán látni kínai katonát a Barkoron. Vittem neki néhány fényképet. Ezek hívőket és más jeleneteket ábrázoltak, leírtam ösztentségének a bádogtetők és kaszárnyák rút látványát, mely a Potala előtt tárul a látogatók szeme elé.

A Dalai Láma hosszasan nézte a képeket, végül így szólt:

– Ezek mind olcsó építmények, nem fognak sokáig állni.

– Természetesen nincsenek olyan szilárdan megépítve, mint a tibeti házak, és semmi védelmet nem nyújtanak a hideg ellen – válaszoltam.

Két tévés is elkísért, akiket bemutattam a Dalai Lámának. Hoztak neki néhány filmet, hogy lássa, hogyan képzeltek el tibeti utazásunkról szóló filmtudósításunkat.

Elkezdtünk beszélgetni utazásunk részleteiről. Vangdü neve is szóba került.

– Azt hiszem, szívében valójában tibeti maradt. Csak összekeveri a vallást az egyházzal és az egyház intézményeit a hittel – mondtam.

A Dalai Láma menekülésének nem személyes, hanem állampolitikai okai voltak, és felmerül a kérdés, helyes volt-e elhagyni az országot, vagy jobb lett volna maradni. Megkérdeztem, gondol-e a visszatérésére.

„Azért vagyok külföldön, hogy szolgáljam népemet – válaszolta. – A dolog tulajdonképpen nagyon egyszerű. Ha Tibetben a nép tényleg jól érzi magát, akkor a menekültek és én is visszatérünk. Meggyőződésem, hogy amíg ezt elérjük, a határon kívülről jobban szolgálhatom országomat. Mi a véleményed erről?”

Így feleltem: – Egyetértek veled. Abban a pillanatban, ahogy visszatérsz, a kínaiak kezében vagy. Márpedig tudjuk, milyen megbízhatatlanok. Gondolj csak a Pancsen Lámára, aki tizenkilenc évet töltött házi őrizetben. Amíg külföldön élsz, nagy gondot okozol nekik. Időközben a kínaiak is megértették, hogy ahol te vagy, ott a tibeti nép szíve is. Természetesen gondolkodni kell a jövőbeni visszatérésről. Milyen elképzeléseid és feltételeid vannak?

– Pillanatnyilag sok minden javult Tibetben, és nagy csodálattal tekintek a jelenlegi kínai kormányra – felelte a Dalai Láma.

Olyan bátor, hogy elismerte a múlt hibáit, és megígérte, hogy valamivel körültekintőbben bánnak majd az ügyünkkel.

Elvileg optimista vagyok és reménykedem. Igaz, kicsit jobban mennek a dolgok, de kétségtelen, hogy még korántsem lehetünk elégedettek. Hiszek a pozitív változásokban. De annál nehezebb megmondanom, mikor térek vissza. Sok levelet kapok, és a beszélgetésekből is kiderül, hogy most még semmi esetre sem tanácsos visszatérnem. Majdnem minden külföldi, aki Tibet javát akarja – mint te is – azt mondja, hogy meg gondolatlanul lenne most visszatérni.

Felháborodással tudósítottam neki az UNESCO világkultúra-konferenciájáról, amely kéthetes tanácskozás után éppen most ért véget Mexikóban. Ez idő alatt több, mint kétszáz határozat született. Az egyhangúlag elfogadott zárónyilatkozatban hangsúlyozták a népek kulturális identitása megőrzésének fontosságát, és minden kultúra méltóságának és egyenjogúságának az elismerését. Szintén nagyon fontosnak tartották a gondolat- és szólásszabadságot.

– Nem ironikus – kérdeztem a Dalai Lámát –, hogy ezen a konferencián milliókat költöttek határozathozatalokra, minden pozitív következmény nélkül?

Megkérdeztem, milyen viszonyban van a pekingi kormánnyal, mire azt felelte:

– Évek óta tárgyalok a kínaiakkal. Több küldöttséget küldtem Tibetbe, hogy megnézzék, mi folyik ott. Most is van közvetlen kapcsolatom a kormánnyal. Kétségtelen, hogy kapcsolatom Pekinggel nyitottabb és jobb lett. Ki kell várnom, hogy vajon jó szándékukat a gyakorlatba is átültetik-e. Igen szerencsétlen dolog, hogy mély szakadék van a pekingi kormányzat szándékai és a Lhászában az ő parancsait teljesítő kínaiak tettei között. Mégis úgy gondolom, formálódnak a dolgok, csak ki kell várni az idejüket.

– Ha időről beszélsz, figyelembe kell venni, hogy ti, ázsiai-

ak teljesen más időegységekben gondolkodtok, mint mi, európaiak. Ennek ellenére látok én is némi reményt. Az utolsó küldöttséged hozott valami jó hírt Pekingből?

– Meg vagyok győződve róla, hogy a jelenlegi pekingi kormány komolyan és őszintén tárgyal. Sokkal humánusabb, mint az elődje. Amikor Hu Jao-pang, a jelenlegi kínai vezető Lhászába látogatott, nyilvánosan is elismerte a kormány múltban elkövetett hibáit. Bocsánatot kért a szörnyű tettekért.

Tibetnek hatalmas kulturális örökséget kell megőriznie, és épp ez ad értelmet és bátorságot az embereknek a mindennapi élethez. Ezért annyira fontos, hogy foglalkozunk a tibeti kultúrával és vallással – amit a száműzetésben is megtettünk –, hogy megőrizzük azt. Az utóbbi huszonnégy évben én is utaztam, jártam Észak-Amerikában, Európában, Ausztráliában és Japánban. Sok új buddhista központot sikerült létesítenünk, részt vettünk nagy kiállításokon, és megismertettük kultúránkat a világgal.

A Dalai Lámát biztosítottam afelől, hogy a szabad világ a béke ügyében nem is képzelhetne el jobb nagykövetet őszentségénél. Érthető, milyen büszke és boldog vagyok, hogy több, mint harminc éve a barátja lehetek. Búcsúzóul megerősítettem a Dalai Lámát, jóllehet a népe minden anyagi értékét elveszítette, az eszmei értékeket nem tudták elvenni tőlük. Kötelességemnek tartom, hogy új könyvemmel is rokonszenvet és együttérzést keltsek, a tibetiek kultúráját pedig előadásokkal, kiállításokkal, beszélgetésekkel és képekkel éltessem.

„A kultúra a legerősebb fegyverünk”

Dharamszálaban lehetőségem nyílt arra, hogy olyan tibetiekkel beszéljek a jelenről és a jövőről, akiknek a véleménye mérvadó. Először a Dalai Láma legfiatalabb fivérével, Ngari rinpocsevel beszélgettem, aki ma magántitkárként mindig a bátyja oldalán látható.

– Tibet kínai megszállása a világ legszörnyűbb gyarmatosítása volt – mondta beszélgetésünk során Ngari rinpocse. – Még mielőtt a négyek bandája a Vörös Gárdával az ország teljes megsemmisítésére törekedett volna, a tibetiekkel már akkor kegyetlenkedtek, az embereket agyamosásra vitték, és éhínség uralkodott. Az igazság a tibetiek és a száműzetésben élő Dalai Láma oldalán volt. Biztató, hogy úgy érzik, jó úton járnak. Most, tizenhárom év után bebizonyosodott, igazuk volt a tibetieknek. Az „enyhülést” pozitívnak, a sok javulást pedig halvány reménysugárnak tekintem a jövőre nézve. Kétségtelen, a kínaiaknak több tiszteletet kell tanúsítaniuk a tibetiek iránt. Kína hatalmas ország, nagy hagyománnyal és jelentős kulturális javakkal rendelkezik. A két népnek együtt kell élnie, de nem olyan módon, ahogy azt a kínaiak az elmúlt időben gondolták. A változások biztatóak, de csak a jövőben fog kiderülni, vajon komolyan gondolták-e őket.

– Én személyesen úgy vélem – folytatta Ngari rinpocse –, hogy a pekingi vezetés valóban humánusabban szándékozik viselkedni. Az persze más kérdés, hogy az ország hatóságai és kollaboránsai hogyan hajtják végre Peking utasításait. A pekingi vezetés és a Lhászát ténylegesen kormányzó emberek elképzelései között óriási a különbség.